

Civilisering af forældre – en del af børnehavens projekt?

Eva Gulløv & Jan Kampmann

På baggrund af observationer og interview i og omkring en integreret institution i en socialt og etnisk sammensat kommune, sætter vi i denne artikel fokus på det pædagogiske arbejde med at vejlede forældre ift. opdragelse og tilrettelæggelse af familielivet. Det vises, hvordan den øgede opmærksomhed på tidlig opsporing og indsats retfærdiggør en intervention, der rækker langt ind i privatsfæren. Artiklen peger på dilemmaer, som dette rejser for personalet ift. deres relation til forældre og den pædagogiske opgave, de skal løse. Det stærke fokus på, hvad forældre gør, skaber et ulige magtforhold mellem professionelle og forældre. Det kommer dels til udtryk gennem en underkendelse af andre syn på børn og børneopdragelse, dels gennem iværksættelse af en række 'civiliserende' initiativer over for forældre med sådanne opfattelser. Afslutningsvist diskuteres, hvordan disse former for kommunikations- og relationsmønstre rejser nogle spørgsmål om, hvad der falder inden for børnehavens opgave, og hvor grænserne mellem stat og familie går.

Etniske minoritetsforældre, opdragelsesværdier, forebyggende indsats, ulige relation, demokratisk udfordring

Indledning

Altså det er jo sådan en erfaring. Hvad vi ser, der mangler for at kunne begå sig i et dansk samfund. Kønsroller for eksempel, også. Det kan jo være en enorm barriere. Og skole og hjem samarbejdet. Det kan også være i forhold til det danske arbejdsmarked, hvis man forventer, kvinden ikke også skal gå hjemme. Børns udvikling – i Danmark er det jo ikke en pasningsordning at komme i institution. Det er jo også med til børns udvikling at komme i institution. Fritidsliv og sådan nogle ting. Så vi tænker, det er en viden, der er vigtig at bibringe familier og ikke kun indvandrerfamilier, fordi der er også almindelige danske familier, der ikke aner en pind om det der. (Socialrådgiver).

Denne artikel handler om de mange tiltag, som i og omkring en daginstitution sættes i værk for at sikre, at børn og forældre handler på den bedste måde i forhold til det omgivende samfund. Som det også fremgår af ovenstående uddrag fra et interview med en socialrådgiver, er der blandt de professionelle, vi møder i vores undersøgelse, en oplevelse af, at mange forældre – især *'indvandrerfamilier'*¹ – ikke ved, hvad forældreopgaven i dagens samfund indebærer. Ikke bare mangler de viden om hensigtsmæssige opdragelsesmåder, men også om opdragelsesværdier f.eks. vigtigheden af at sikre børnenes dansksprogskompetencer, ændre ulige kønsrollemønstre og etablere mere indlevende og mindre autoritære forælderoller. Der er også en oplevelse af, at nogle forældre ikke er sig bevidst, hvad forældreansvaret rummer, f.eks. hvad der forventes af dem i samarbejdet med børnehaver, skoler, myndigheder, og hvordan man tilrettelægger sit arbejdsliv og fritidsliv på måder, der stemmer overens med det øvrige samfunds rytmer, normer og forventninger. Der er kort sagt mange ting i livsførelsen i Danmark, som de professionelle – ledere, personale, konsulenter og kommunale embedsfolk – giver udtryk for, at det er deres opgave at oplyse forældre om.

I artiklen her er vi nysgerrige på at forstå, hvad det betyder for det pædagogiske arbejde og samarbejdet mellem forældre og professionelle, at det er blevet en del af den professionelle opgave at vejlede forældre ikke bare i opdragelsesspørgsmål, men også i livsførelse mere generelt. Kort sagt hvad det har af konsekvenser, at daginstitutionen har fået en rolle, der rækker langt ud over ansvaret for de yngste børns pasning og udvikling.

Artiklen er baseret på et mindre observationsforløb i en integreret daginstitution vinteren 2019-2020 i en sjællandsk kommune, hvor vi udover at observere hverdagen havde samtaler med de fleste af de ansatte om deres oplevelse af deres arbejde. Derudover udførte vi forår og sommer 2020 formaliserede og optagne interviews med 16 professionelle: medhjælpere, pædagoger, den daglige ledelse i institutionen samt ledere i to nærliggende daginstitutioner, flere af kommunens indsatspædagoger, ressourcepædagoger, en socialrådgiver, sundhedsplejerske og dagtilbudschef. En enkelt er blevet interviewet to gange.

Den pædagogiske udfordring

Vi befinder os i et socialt belastet område med en presset kommuneøkonomi. Det ses af de store nedslidte lejlighedskomplekser med uplejede opholdsområder, lukkede butikker i butiksstrøget lidt derfra og et daginstitutionsbyggeri, der bærer præg af billige materiale- og indretningsløsninger og få kvadratmeter pr. barn både inde og ude. Det mærkes også i hverdagen i institutionen med nedslidt legetøj, mange sygdommeldinger blandt personalet og en generel vanskelighed ved at rekruttere uddannede pædagoger.

¹ Ord, der har været anvendt af vores informanter, er gengivet i kursiv.

Bedømt ud fra børnenes påklædning og udstyr, er der heller ikke det store materielle overskud i en del af hjemmene. Lederen fortæller, at en stor del af forældrene ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, og at der kun er et enkelt barn med etnisk dansk baggrund. Hun vurderer at ca. halvdelen af forældrene stort set ikke taler dansk, en del heller ikke ret meget engelsk, og i det hele taget repræsenterer forældre og børn en mangfoldighed af modersmål. De har mange forskellige nationale baggrunde og migrationshistorier, og hun oplever, at de må informere om mange forhold, som egentlig ikke handler om daginstitutionens hverdag for at sikre, at alle forældrene er i stand til at hjælpe deres børn på den bedste måde. Hun fortæller, hvordan arbejdet som leder i institutionen gradvist har fået hende til at se anderledes på den pædagogiske opgave:

Der er også nogle ting, jeg har ændret syn på hen ad vejen. Jeg startede fx og tænkte, at sådan noget som forældrenes sprog vedkommer ikke mig. Det kan jeg ikke tillade mig at blande mig i, men det synes jeg faktisk nu, at jeg skal blande mig i. ... jeg oplever mere og mere også, at vores arbejde her rækker længere ud og ind i familierne, end det måske ellers ville gøre. Det er jo en lidt svær balancegang, fordi der selvfølgelig skal være noget respekt for deres privatliv, men samtidig synes jeg ikke, jeg gør dem en tjeneste ved at lukke øjnene for ting, jeg tænker, der måske ikke er så godt for deres børn fremadrettet. ... Mange familier har brug for, at vi guider dem, at vi fortæller, hvordan det er her. Det bliver bare smadder svært, hvis de ikke kan tale noget dansk.

Den oplevelse synes at gå igen blandt alle de professionelle, vi møder. Der berettes i såvel de spontane samtaler, som de formaliserede interviews om, at en stor del energi og tid går på at vejlede forældre. Det handler om praktiske ting som at sikre, at børnene har fornuftigt tøj, der passer til årstiden, om sund ernæring, om tandbørstning og sengetider, om deltagelse i fritidsaktiviteter, og at man som forældre bør være lydhør over for børnene og får etableret en stærk relation f.eks. ved at gøre ting sammen: gå i skoven, cykle en tur eller tage i mosen med fiskenet. Det handler imidlertid også om forældreansvar mere generelt. Om at skabe gode stabile rammer for børnene, deltage i forældremøder og i bredere forstand at deltage i samfundet ved at betale skat og husleje, tage uddannelse og arbejde. Mest gennemgående er dog betoningen af at lære forældre, hvordan de kommunikerer behørigt, løser konflikter og stimulerer børnene ift. deres alder. Souschefen udtrykker det på følgende måde:

Mange af forældrene har et behov for en konkret vejledning til, hvordan man egentlig kan stimulere deres børn. Altså at det er en god ide, at man har øjenkontakt, eller at det er en god ide, at man sidder og leger med sine børn, eller at man snakker med sine børn.

Altså bruge noget andet end en tablet. Altså sådan nogle konkrete redskaber, at man spiser sammen, altså uden en tablet ved bordet.

Et ord, der går igen i næsten alle vores interview er 'børnesynet', som i nogle familier tilsyneladende er meget forskelligt fra det, der ses som idealet. Både pædagoger, ledere, socialrådgiver og sundhedsplejerske nævner således, at de ser forældre, der 'ikke taler *med* deres børn', men anviser og korrigerer dem, og at der synes at være en udbredt opfattelse af, at børns udvikling kommer af sig selv i stedet for gennem aktiv stimulering. En af de pædagogiske ledere, vi interviewer, siger f.eks.:

Der ligger også rigtig meget børnesyn i det her, og uden at det ene skal være bedre end det andet, så handler det bare om, at det vi møder hos forældrene, det er typisk et helt andet perspektiv på det at være barn. Og det gør jo også, at vi har nogle andre samarbejdsvanskeligheder og udfordringer i at forstå hinanden. For en stor overvægt af de forældre vi har, som også har meget svage ressourcer på alle mulige måder, jamen det er, at børn, det er nogle, der udvikler og opvokser og opdrager sig selv. De har ikke den samme forståelse af, hvad det er, der indvirker på barnets trivsel, at barnet også har en følelsesmæssig udvikling. Og det kan gøre det ret udfordrende, eller det gør det meget udfordrende både at være personale og også være leder.

En særlig problematik knytter sig til den erfaring, de professionelle har med, at der er nogle i forældregruppen, der benytter sig af 'opdragelsesvold', dvs. slår børnene for at få dem til at gøre, som de siger. Som personale har de pligt til at reagere på enhver mistanke om vold, og det får vi også indtryk af, at de gør helt konsekvent. Gennem kommunale underretninger og en række forskellige tiltag som samtaler, netværksmøder, handleplaner og vejledninger sættes der massivt ind på omgående at stoppe enhver form for voldelig opdragelsespraksis; en opgave der tydeligvis kræver mange ressourcer. Som en af de pædagogiske ledere forklarer:

I det møde vi har med de her forældre, bliver vi konfronteret med i virkeligheden en gigantisk samfundsmæssig udfordring, som rækker langt ud over den type af daginstitutioner, vi har og kan løfte for at være ærlig. Det er utrolig massivt, og netop hos os har vi en ekstrem høj grad af vold mod børn rent ud sagt. Opdragelsesvold, men det gør det jo ikke mere berettiget, og vi har virkelig mange underretninger, og skal også have gentagne mange foreldresamtaler på baggrund deraf. Det er klart, at udover de

andre udfordringer som nævnt før, så har det stor indflydelse på det forældresamarbejde, vi har, fordi på den ene side så prøver vi med alle mulige pædagogiske midler at imødekomme de her forældre, være åbne og engagerede i det her samarbejde, forstå dem og invitere deres kultur ind i vores daginstitution, men parallelt med det, fordi de har det her børnesyn, så gør det noget, at jeg skal lave så massivt mange underretninger, ofte ugentligt og samtidig sidde i samtale med forældrene, der har en mere opdragende og rettende karakter.

Vi møder således en ret gennemgående fortælling om, at der er en stor pædagogisk opgave med at lære en del af forældrene at være forældre på måder, der understøtter barnets udvikling og trivsel, såvel som dets muligheder for at begå sig både i institutionen og i det danske samfund mere generelt. Og der er tydeligvis en meget stor udfordring i de tilfælde, hvor der er mistanke om for stærk afvigelse fra normerne – især ved mistanke om vold. Her skal de på den ene side handle hurtigt og kompromisløst ved at underrette myndigheder og få forældrene ind i et bestemt interventionsforløb, der skal ændre deres opdragelsespraksis. På den anden side skal de forsøge at fastholde et samarbejde og få forældrene overbevist om, at det arbejde, de gør, både er i barnets og forældrenes interesse. Den dobbelte rolle som overvågende og samarbejdende instans er ikke nem og opleves tydeligvis ret udfordrende.

En forebyggende indsats

For at forebygge, at der kommer mange sager med børn, har man i kommunen besluttet at sætte ind med en række foranstaltninger, så de kan gribe problemer i opstarten og hjælpe både forældre og børn bedre – før problemerne udvikler sig. Især har deres erfaringer med mange børn med dårlig danskbeherkelse, et generelt lavt niveau ift. skolestart, og ikke mindst med at lave underretninger gjort det klart, at der må være mange tiltag til og helst så tidligt som muligt og både i forhold til børn og forældre. Kommunens dagtilbudschef siger:

... jeg synes, der er kommet styr på at få hjulpet børnene så tidligt som muligt. Altså, der har været et stort opsamlingsarbejde i forhold til mange af de børn, som er på vej i skolen, og så der får man lidt øje på, åh nej, det er måske ikke lige en almindelig skole, han skal ind på, og så er det nærmest allerede for sent. Og vi prøver virkelig på mange måder at se, kan vi begynde at få øje på nogle af de her børn allerede i vuggestuealderen, altså, jo tidligere, jo meget mere kan vi jo faktisk hjælpe dem.

Hun forklarer videre, hvordan de har udviklet et system med at få 'ressourcepædagoger' til at forstå forældresamarbejdet og spotte de børn, der kan være noget med, allerede tidligt. De har også ansat 'indsatspædagoger', der skal hjælpe med at opkvalificere personalet, så de både bliver bedre til at reagere på bekymringstegn, men også til at sætte pædagogisk ind for at få børn og forældre ind i mere hensigtsmæssige udviklingsforløb. Derudover har de en række 'praksiskonsulenter', 'en fremskudt socialrådgiver', 'proceskonsulenter', 'pædagogiske vejledere' og 'familievejledere', der har forskellige opgaver ift. at sikre børns udvikling ved at vejlede forældre og guide personalet ift. så tidligt som muligt at lave målrettede indsatser. Blandt disse er et undervisningsforløb, hvor udvalgte forældre kan mødes med professionelle og høre om barnets rettigheder, om støttende muligheder og lære om kønsroller, konfliktløsning og stimulerende aktiviteter. Kommunen har også udviklet og arbejder med en række test og vurderingsskemaer for at kunne opspore afvigelser og potentielle problemer allerede fra vuggestuen. De forskellige tiltag, fortæller hun, har givet dem et 'datagrundlag', som både kan bruges til at argumentere politisk for flere ressourcer og udmøntes i en professionel og mere fokuseret pædagogisk indsats. Oplevelsen er, at det gør en forskel: Jo mere opmærksomme de er tidligt, og jo mere systematisk de sætter ind, jo bedre er de i stand til hjælpe børnene ikke mindst ved at få forældrene med på at yde den rette indsats.

Også de tre daginstitutionsledere, vi interviewer, fortæller om nytten ved sådanne værktøjer og tiltag, og hvordan de bruges til at intensivere opmærksomheden på bestemte forhold. Ved at have et mere systematisk fokus er de blevet bedre til at spotte børn, der potentielt kan udvikle problemer, men også tidligt gribe fat i forældrene. Ressourcepædagogen udtrykker det på denne måde:

Det kan også være, at der er en mindre bekymring, så undersøger vi det, kan man sige. Så sætter vi nogle indsatser i gang, og så er det vigtigt at inddrage forældrene, altså snakke med forældrene. Man kan sige i kommunen har vi også en handleplan for børn i mistrivsel, og man kan sige, at der er forskellige steps. Altså vi starter for eksempel med at have en forældresamtale om at prøve at få et samarbejde om opdragelse... Altså helt konkret ikke. Det kan være et step. Næste step kan så være, at vi bliver nødt til at indkalde til netværksmøder, dem har vi også en del af, som kan være med til at få startet noget op, som kan gives videre til familieafdelingen. (...)

Altså tit har vi jo mange samtaler med forældrene, og det er også ret tidskrævende, kan man sige. Men jeg synes faktisk, at det hjælper, og nogle gange kommer de tilbage, og nogle siger, 'ej det virker faktisk, at jeg ikke skulle bruge 4 timer på at lave mad', eller at 'jeg lavede noget, der var mere simpelt, så jeg rent faktisk

har tid til at være sammen med mine børn'. Altså så kommer de selv tilbage og tænker, ej hvor var det fedt.

Når vi kigger nærmere på materialet, kan vi se, at de professionelle ud over en særlig opmærksomhed på børns og forældres dansksprogskompetencer, indbyrdes kommunikation og sociale samspil, også er optaget af om de efterlever de forventninger, der knytter sig til institutionsrytmen, f.eks. kommer regelmæssigt og møder om morgenen i stedet for op ad dagen. Sådanne afvigelser vækker også bekymring, for de kan handle om en uhensigtsmæssig livsrytme eller et hjem, der ikke rigtig fungerer. Det fører til øget opmærksomhed på barnet, men også på forældrenes kommunikationsformer, korrektioner, prioriteringer, hverdagsrytme og hele livsform, som, hvis bekymringen bekræftes af andre forhold, kan føre til vejledning, samtaler og forskellige intervenserende tiltag, der i større eller mindre grad inddrager andre af kommunens ekspertgrupper.

Hvis værdier?

Denne vægtlægning af bestemte former for kommunikation, samvær, opdragelse og livsrytme er i forskellige studier blevet kritiseret for indirekte at være baseret på bestemte forståelser af, hvad der er i barnets interesse. Kritikken, der er rejst fra forskellige sider, går på, at barnets behov og væremåde bliver vurderet ud fra kriterier, der reflekterer nogle bestemte gruppers værdier. Den amerikanske sociolog Annette Lareau (2003) har f.eks. vist nogle systematiske forskelle mellem det, hun betegner som amerikanske 'middelklasse' og 'arbejderklasse' familier i forhold til kommunikation, forventninger til og regulering af barnet og synet på forælderrollen. I de middelklassefamilier hun undersøger, finder hun en systematisk prioritering af dialog og ligeværdig forældre-barn kommunikation og en stærk understregning hos forældrene af betydningen af at stimulere børn gennem udviklende opgaver og deltagelse i organiserede fritidsaktiviteter. Det betegner hun 'concerted cultivation'. I de arbejderklassefamilier hun undersøger, finder hun i stedet en forståelse af, at barnet i høj grad udvikler sig selv; et perspektiv hun betegner som 'natural growth'. Barnet lærer, hvad der er vigtigt gennem sin omgang med andre, og det er således ikke forældrenes opgave at understøtte dets udvikling, men barnets opgave at lære det, der i omgivelserne er prioriteret – herunder at indordne sig de fordringer voksne stiller. Lareau kritiserer amerikanske skoler for at forvente en bestemt type engagement af forældrene og for ikke at være opmærksomme nok på, hvordan forskellige sociale grupper og klasser kan have forskellige opdragelsesprioriteringer, uden at det behøver betyde, at børnene er forsømte. Hendes pointe er, at fordi skolen forventer en form for interaktion mellem voksne og børn, som kun middelklassebørnene er vokset op med, vil børn og forældre med andre former blive set på med bekymring, og det er det, snarere end opdragelsen i sig selv, der kan give børnene problemer.

Også andre forskere har peget på, at børneinstitutioner nemt kommer til at forvente en bestemt form for opførelse som den rigtige og problematisere andre uden at forholde sig til, at institutionens eget normgrundlag primært reflekterer nogle gruppers normer og værdier (se f.eks. Bourdieu & Passeron 1970; Willis 1977; Palludan 2005; Gitz-Johansen 2006; Gilliam & Gulløv 2012; Akselvoll 2016; Bregnbæk 2019; Ellmer 2020). Dermed peges der på, at magten til at udpege problemer og intervenere sjældent diskuteres i termer af dominans, dvs. som de dominerende gruppers eller klassers værdier. I stedet fremstår det som fornuft, hvad der i nogen grad slører, hvordan andre syn på børn, opdragelse og forældreskab risikerer at møde en systematisk underkendelse.

Det er selvfølgelig ikke vores agt at anfægte, at professionelle reagerer, når de konfronteres med børn, der ikke stimuleres eller udvikler sig alderssvarende endside mistænkes for at blive opdraget med vold. Men det er samtidig vigtigt at have blik for, hvordan normer og forventninger til andre menneskers opdragelse aldrig er værdineutrale, og hvordan selve den institutionelle organisation ikke alene understøtter men også slører magtfuldheden mellem forældre og professionelle. Som den norske antropolog Nicole Hennem peger på, kan det være svært at bevare værdigheden i mødet med børneinstitutioner, hvis man har andre opfattelser af forældre-barn relationen end den, der er rådende i samfundets børneinstitutioner (Hennem 2015). Samtidig er det ganske svært at anfægte de rådende forestillinger uden at blive mødt med yderligere bekymringer. Den institutionaliserede magtfuldhed mellem professionelle og forældre fordrer opmærksomhed, ikke mindst når grænsen for intervention gradvist har forskudt sig langt ind i det, der engang blev set som privatsfæren.

Vi noterer os således, at de eksempler vi får på tegn på bekymring i forholdsvis lille grad handler om relationen mellem børnene i institutionen eller mellem børnene og de professionelle, dvs. det der faktisk kan iagttages i institutionen. I stedet handler det primært om forældrenes syn på barnet, om hvorvidt måden forældre og børn kommunikerer på er respektfuld over for barnet, om barnet bliver hørt og stimuleret nok af forældrene, om der er faste rutiner omkring sengetider og måltider, om forældrene forstår, hvad det kræver at have et barn i en dansk daginstitution, og om forældrene taler dansk i hjemmet. Kort sagt forhold som personalet kun kan have begrænset indsigt i. Selvom vi bestemt også præsenteres for mange refleksioner over, om pædagogikken i institutionen er god nok ift. at løfte både det enkelte barn og børnegruppens generelle niveau, så ser det ikke ud til at være det, man ser som årsagerne til problemerne. I stedet synes opmærksomheden i både forvaltning og lokal ledelse primært at rette sig mod, at de måske er for dårlige til at se tegnene tidligt nok, og at der bør ske en faglig opkvalificering, der både gør dem bedre til at kompensere for familiernes mangler og mere sikre på, hvordan de kan arbejde med at forbedre forældrenes omsorg og opdragelse.

Civiliserende tiltag og epistemisk uret

Beslægtet med hvad vi finder, viser Nicole Hennem ud fra sine undersøgelser af det norske 'barnevern', hvordan de professionelles indsatser ikke bare retter sig mod børns trivsel og udvikling, men også søger at få forældre til at være og opføre sig på bestemte måder. Hun rejser derfor spørgsmålet, om det norske samfund er i gang med at udvikle standardiserede børn og voksne med udgangspunkt i en viden om børn, som afspejler middelklassens værdier og levevis, uden at dette bliver diskuteret (Hennem 2015). Med henvisning til diskurser om barnets rettigheder og etablerede forståelser af, hvad der er bedst for børn, bliver børnene indirekte

redskaper i disiplineringen og styringen av seg selv og sine foreldre. I praksis kan altså rettighetsperspektivet og 'psy-forståelserne' koples i en ny form for disiplinering i tråd med en spesifikk, men universaliserende, standard for barndom og voksenhet. (...) Med en kollektiv og universaliserende moralsk enighet om 'barnets beste', vil denne formen for styring av både barn og voksne møte lite motstand og oppfattes som en positiv maktutøvelse i et samfunn som i økende grad legger vekt på de rettigheter barn har som subjekter – til å bli sett, og hørt (ibid. s. 70).

Denne påpegning af, hvordan velfærdsstatslige indsatser på subtil vis har ret vidtgående standardiserende effekter, uden at det er genstand for diskussion, bliver af nogle sociologer betegnet som 'civilising offensives', et udtryk der måske bedst oversættes som civiliserende missioner (se for eksempel Powell 2007, 2013; van den Berg & Duyvendank 2012; van Krieken 1989, 1999). Med det udtryk vil de netop rette opmærksomheden mod de tiltag, som gøres for at få bestemte mennesker og grupper til at ændre deres opførsel og opfattelser så de i højere grad passer til de herskende koder. Den australske sociolog Robert van Krieken peger på, at sådanne aktive, bevidste og tilsigtede projekter har en lang historie i de fleste samfund, men at der gradvis er sket en ændring, så der ud over den generelle regulering af befolkningens vaner, opfattelser og opførselsmåder gennem religiøse eller statslige institutioner er opstået en mere specialiseret og intensiveret indsats over for dem, der opfattes som værende i marginen af samfundet (van Krieken 1999). Den engelske sociolog Ryan Powell (2013) peger på, hvordan man på tværs af Europa kan iagttage et tydeligt skift, hvor civiliserende tiltag i stigende grad adresserer etniske minoriteter. Tiltagene retter sig mod at forbedre betingelser og muligheder for børn og familier, men på grund af den generelle og politisk beskrevne indsats bliver effekten, at en hel gruppe stigmatiseres som mindre oplyst. Der sker med andre ord en form for metonymisk fortolkning, hvor konkrete familier bliver opfattet som repræsentanter for en kategori. I en vekselvirkning mellem den konkrete problemfamilie og den generelle kategori (social klasse, etnisk

gruppe, beboergruppe i et boligkvarter) forstærkes opfattelsen af behovet for at intervenere, hvad der igen legitimerer en overskridelse af privatsfæren, som ikke ville blive accepteret af mere magtfulde grupper i samfundet (ibid.).

Også i vores materiale ser vi, som det er fremgået, en tendens til, at et bestemt barne- og opdragelsessyn dominerer både på forvaltningsniveau og i den daglige praksis, men også at det fremstår som så indlysende rigtigt og fornuftigt, at det ikke giver anledning til diskussion. Uden at være hensigten medfører det en andetgørelse af de forældre, hvis kommunikation, livsform, ressourcer eller værdier ikke passer med forståelserne eller den institutionelle orden; en andetgørelse, der afspejler en implicit opfattelse af et civilisatorisk hierarki. Det fremgår f.eks. når den ene leder i det allerede citerede udsagn siger, at de forsøger at ”*invitere deres kultur ind i vores institution, men parallelt med det, fordi de har det her børnesyn (...) samtidig sidde i samtale med forældrene, der har en mere opdragende og rettende karakter*” (vores markeringer). Der er tydeligvis tale om en balancegang mellem at være eksperten, der på én gang vil opdrage børnene og få deres forældre til at tænke og opføre sig i overensstemmelse med en dansk institutions- og pædagogisk normativitet, og samtidig forsøge at skabe en ligeværdig relation til forældrene, hvor deres synspunkter respekteres. På trods af en gentagen ambition om ligeværdighed og udveksling, ser vi i materialet nogle klare tendenser til, at de forældre, der afviger fra de institutionelle normer, ikke opfattes som nogle, der yder et bidrag, men snarere som nogle der mangler viden og indsigt – i børn, opdragelse, forældrerolle – og måske i samfundet mere generelt.

Inden for nyere amerikansk etnicitetsforskning bliver en sådan form for underkendelse betegnet som ’epistemic injustice’ eller vidensmæssig uret(færdighed), dvs. at den magtfulde ’hvide’ ikke anerkender den anden, den etniske minoritet, som ’en vidende person’ (a knower) (Fricker 2007, Kidd, m.fl. 2017, Sherman & Goguen 2019). I det ligger, at den magtfulde lytter (i vores sammenhæng vil det være pædagogen eller lederen) ikke tillægger udsagn fra den ikke-vidende person (den problematiserede, etniske minoritetsforældre) vidensmæssig gyldighed eller vægt, hvorved der reelt etableres en underkendelse af personen som kyndig. Sherman og Goguen bruger endvidere begrebet ’hermeneutisk uret’ (2019, s. 5) til at betegne, hvordan retten til at udlægge eller fortolke et forhold også er omgærdet af ulighed. De peger på, hvordan den person, der udtrykker sin forståelse i ord og begreber, der ikke er del af den fremherskende og anerkendte diskurs, har vanskeligt ved at få sin mening og ytring accepteret som element i en fælles fortolkningshorisont, hvorved deres bidrag mister legitim gennemslagskraft. Den diskursive dominans sætter sig således igennem som en systematisk underkendelse, der ikke blot vanskeliggør en jævnbyrdig udveksling, men mere dybtliggende og uerkendt forstærker en systematisk social ulighed.

Overført til vores sammenhæng kan disse påpegninger bruges til at diskutere, om det stærke fokus på at få forældre til at efterleve bestemte forventninger til kommunikation, opdragelse og livsførelse på trods af udtalte solidariske ambitioner kan opfattes som en magtfuld civilisatorisk mission, der indirekte afspejler, men også bidrager til at opretholde et hierarki mellem etniske grupper eller sociale klasser? Måske rummer de pædagogiske tiltag i den konkrete praksis såvel som i den mere overordnede organisation og forståelse det som filosofen Nancy Fraser betegner som 'misrecognition' baseret på 'institutionalized hierarchies of cultural value' (Fraser 2007, s. 20)? Eller en mere grundlæggende form for etnocentrisme i form af det filosofen Charles Mills har kaldt 'white ignorance' (Mills 2007)? Vi kan læse elementer i vores materiale som udtryk for en mangel på indsigt i og nysgerrighed i forhold til den position, viden og erfaring, som en person med etnisk minoritetsbaggrund taler og handler ud fra; en tilgang, der uanset formulerede intentioner, kan komme til at forstærke og dermed legitimere uligheden i relationen. I det samlede billede er kommunikationen og relationen mellem personale og forældre meget mere kompleks og nuanceret end det, vi i det ovenstående har trukket frem. Men ikke desto mindre kan ovenstående tolkning bidrage til en øget kritisk refleksion i forhold til, hvilke mulige effekter forskellige typer af kommunikation, initiativer og interventioner kan have.

Forskelle mellem de professionelle

Så langt har vi på tværs af faglighed og funktion præsenteret de professionelle som en gruppe med et ret enslydende perspektiv på, hvilke børn og forældre der vækker bekymring. Der er imidlertid også nogle forskelle, som er værd at hæfte sig ved. Selvom det går igen i alle vores interview, at man oplever store udfordringer med nogle forældre og ser det som nødvendigt at iværksætte en række tiltag, så kan vi også se forskelle ikke mindst i indlevelsen i familiernes situation og tilgangen til at løse udfordringer. Hvor det, som det også fremgår af citaterne ovenfor, er vigtigt for både ledere og forvaltningsansatte at sætte ganske resolut ind over for forældre, der ikke agerer som forventet, fornemmer vi blandt det personale, der dagligt omgås forældrene, en større optagethed af, hvad der ligger bag. Ikke fordi de er mindre fokuserede på at forandre forhold, som de ikke finder er godt for barnet, men fordi de har bedre indblik i de dilemmaer, som forældrene står med.

Selvom vi i materialet ser flere eksempler, som kan tolkes som – givetvis uvillede – udtryk for forskellige former for 'epistemisk uret' eller 'hvid ignorance', er der også eksempler på åbninger og brud i forhold til en sådan tilgang til forældresamarbejdet. Det ser vi f.eks. i følgende udsagn fra en pædagog:

Så fortalte jeg en forældre: 'Hun kan godt gå på toilettet nu, hun skal snart i børnehaven. Jamen lad være med at give hende alt det her fine, stramme tøj på. Det er meget almindelig dansk kultur. Giv hende noget praktisk, noget nemt'. Vi er nødt til at spørge forældrene for at forstå dem. Så jeg sagde til hende: 'Jeg undrer mig, jeg vil meget gerne spørge dig'. Men så skal du have en rigtig god relation til forældrene, ellers tager de det som kritik. Du skal være imødekommende, og man skal mene det, for at de kan mærke det. Heldigvis har vi en god relation til alle, men denne mor hun var 25; meget optaget af udseende, sit eget og hendes datter var så fin. Men så sagde hun til mig, det var en tyrkisk familie, hun sagde til mig: 'Det er vigtigt, at mine svigerforældre, min nabo, alle dem jeg kender, kan se, at mit barn, hun er fin'. Så har jeg fået en forklaring på det. Man skal altid spørge forældrene, hvorfor gør de det, de gør.

Det fremstår måske umiddelbart som et beskedent brud, men den nysgerrighed, som pædagogen her peger på, er en forudsætning for at ændre ved magtrelationen og dermed gøre op med de tendenser til andetgørelse, epistemisk uret og civilisatoriske hierarkier, som de pædagogiske indsatser også kan rumme.

Selvom det virker som om, alle professionelle deler opfattelsen af, hvad der vækker bekymring, og at det er nødvendigt at sætte ind, ser vi nogle forskelle i måden og omfanget af den intervention, som forekommer rimelig. Jo tættere på familiernes hverdag man er, og jo mere man omgås med forældrene, jo mere er man optaget af dialog og nysgerrig på, hvordan det ser ud fra deres side. Her spiller andre forståelser – f.eks. af familiernes konkrete ressourcer, visioner, håb men også udfordringer – ind med en vis respekt for, at der kan være forskellige hensyn, der skal afbalanceres i hverdagens tilrettelæggelse. Jo længere væk fra den personlige relation, jo mere finder vi en understregning af nødvendigheden af at investere – endog ganske omfattende – ressourcer i et projekt, der omfatter mange typer af professionelle og mange tiltag (samtaler, forløb, programmer) for at få forældrene til at tilpasse sig etablerede fordringer til forældreskab og livsførelse.

Dilemmaer ved indsatsen – konkluderende betragtninger

Politisk og forvaltningsmæssigt er der ingen tvivl om, at daginstitutionen over de senere år er tildelt en øget betydning i forbindelse med ønsket om at styrke integration af etniske minoritetsbørn og deres forældre. I den styrkede læreplan fra 2018 står der blandt andet:

Alle dagtilbud skal bygge på de demokratiske værdier, der kendetegner danske dagtilbud, og medvirke til integration i det

danske samfund, så børnene kan begå sig i det danske samfund. Det indebærer, at dansk er hovedsproget i alle dagtilbud, at børnene skal introduceres til danske traditioner, at børnene medinddrages mv.” (Børne- og Undervisningsministeriet, 2018:8).

Den opgave står centralt i mange kommuner og var også tydelig i forvaltningen såvel som i den børneinstitution, vores undersøgelse har taget udgangspunkt i. Som vi har vist i artiklen retter opmærksomheden sig dog ikke kun mod børnene. Også deres forældre er omfattet af det pædagogiske projekt; et forhold, der gør den pædagogiske opgave ganske omfattende. Det rejser nogle dilemmaer, som vi finder det værd at reflektere yderligere over:

For det første finder vi, at der trods et udtalt ønske om at leve op til at følge læreplanens betoning af demokratiske værdier er en reel fare for, at daginstitutionen bidrager til, at nogle familier oplever at blive gjort til objekter for en myndighedsindsats og dermed andetgjort eller fremmedgjort ift. institutionen og i nogle tilfælde måske også det samfund, som institutionen repræsenterer. Selvom det pædagogiske personale, som omgås børn og forældre til hverdag, giver udtryk for ønsket om dialog og ligeværdig udveksling med både de etniske minoritetsbørn og deres forældre, ses tendenser til civiliserende missioner og epistemisk uret, hvor et ulige magtforhold mellem pædagogisk personale og forældre snarere fastholdes end opløses. Det skyldes dels, at de formulerede intentioner er svære at realisere i en meget presset hverdag med mange børn, ringe fysiske muligheder og utilstrækkelige pædagogiske ressourcer; dels den forvaltningsmæssige prioritering af indsatser, der prioriterer opdragelse og 'retledning' af forældrene snarere end dialog og et ligeværdigt møde.

For det andet kan vi konstatere, at der trods en udtalt opmærksomhed på forældresamarbejdet synes at mangle et mere udfoldet pædagogisk begrebsapparat såvel som analytiske redskaber til at belyse de magtdimensioner, som relationen mellem professionelle og forældre rummer. Det, mener vi, er etisk nødvendigt givet de vide intervenerende beføjelser, som den pædagogiske sektor har, og helt afgørende for at udvikle et mere ligeværdigt arbejde med familier, der afviger fra de etablerede normer – ikke mindst sproglige og etniske minoritetsbørn og deres forældre.

For det tredje har vi iagttaget en påfaldende diskrepans mellem de forventninger, der på politisk og administrativt styringsniveau er til, hvad en daginstitution skal løse af integrative opgaver, og de materielle og pædagogiske ressourcer, der er hertil. I den konkrete institution var hverdagen præget af at skulle udfolde sig inden for meget beskedne rammer – rigtig mange børn på få kvadratmeter, fysiske rammer præget af dårlige materialer, indretnings- og udfoldelsesmuligheder, og kun det mest basale antal af fasttilknyttet personale, heraf en stor del uden formelle uddannelseskvalifikationer. Disse betingelser

forringede personalets muligheder for at have tid, ressourcer og muligheder for et egentligt pædagogisk arbejde med udsatte børn og familier, endsige overskud til at møde børn og deres forældre på en åben og spørgende facon.

I forlængelse af det ser vi for det fjerde en uoverensstemmelse mellem ressourceforbrug og oplevet belastning blandt personalet. Det var tydeligt, at der fra kommunens side lægges mange kræfter og ressourcer i at styrke den pædagogiske indsats, men denne prioritering sker primært i form af midlertidige allokeringer af forskellige former for 'ekspertbistand', såsom praksiskonsulenter, ressourcepædagoger, proceskonsulenter, pædagogiske vejledere, familievejledere, hvis primære funktion er at inspirere og vejlede det pædagogiske personale i kvalificeringen af deres indsats. Disse ressourcer ændrer dog ikke grundlæggende ved den faste allokering af pædagog- og personaleressourcer, hvilket tydeligvis spænder ben for en mere varig forankring af mulige konstruktive tiltag i en fortsat hektisk hverdag.

Som afslutning på artiklen vil vi derfor pege på, at det måske er værd at gentænke den pædagogiske opgave, som er mulig i en daginstitution. Den stærke betoning af opdragelse af både børn og forældre, som vi har fundet her (og i andre institutioner, vi har lavet undersøgelser i) rummer en stærk civiliserende ambition, som dels kan anfægtes ud fra et ligestillingsperspektiv, dels kan problematiseres som realistisk og hensigtsmæssig. Selvom det naturligvis er godt, at forældre, der føler sig afmægtige, eller børn, der mistrives, får hjælp, og at daginstitutionen også ser det som sin opgave at have blik for problemer i hjemmesfæren, så er det spørgsmålet, hvor langt den opsøgende indsats skal gå. Er det faktisk en opgave for daginstitutionerne at oplyse og vejlede forældre om kønsroller, fritidsliv og arbejdsmarked? Og også gøre det uden at forældrene selv beder om det? Der synes under alle omstændigheder at være et behov for øget grad af fagligt funderet refleksion og begrebslig præcision i forhold til at håndtere den hårfine balance mellem solidarisk hjælp og rådgivning på den ene side og umyndiggørelse og underkendelse på den anden side.

Eva Gulløv, professor, DPU, AU

Jan Kampmann, professor, RUC

Litteratur

Akselvoll, M.Ø. (2016). *Folkeskole, forældre, forskelle – skole-hjem-samarbejde og forældreinvolvering i et klasseperspektiv*. Ph.d.-afhandling, Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet.

Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1970). *La reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris: Les Editions de Minuit.

Bregnbæk, S. (online version December 31, 2019). Questioning Care: ambiguous relational ethics between a refugee child, her parents and the Danish welfare state. *International Journal of Inclusive Education*. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1707303>

Børne- og Undervisningsministeriet (2018). Den styrkede pædagogiske læreplan – rammer og indhold. 7044 SPL Den_styrkede_paedagogiske_laereplan_21_WEB.pdf (emu.dk)

Ellmer, A. (2020). Caring for Equality? Administering Ambivalence in Kindergarten. *Sociologus*, 70(1), pp. 39-55.

Fraser, N. (2007). Re-framing justice in a globalizing world. In T. Lovell (Ed.): *(Mis)recognition, Social Inequality and Social Justice: Nancy Fraser and Pierre Bourdieu*. Abingdon: Routledge.

Fricker, M. (2007). *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.

Gilliam, L. & E. Gulløv (2012). *Civiliserende institutioner. Om idealer og distinktioner i opdragelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Gitz-Johansen, T. (2006). *Den multikulturelle skole – integration og sortering*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges barnevern* 02(92), pp. 125-138.

Kidd, J., J. Medina, & G. Pohlhaus (Eds.) (2017). *The Routledge Handbook of Epistemic Injustice*. London: Routledge.

Lareau, A. (2003). *Unequal Childhoods: Class, Race and Family Life*. London: University of California Press.

Mills, C. (2007). White Ignorance. In: S. Sullivan & N. Tuana (Eds.): *Race and Epistemologies of Ignorance*. New York: Suny Press.

Palludan, C. (2005). *Børnehaven gør en forskel*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Powell, R. (2013). The Theoretical Concept of the ‘Civilising Offensive’ (Beschavingsoffensief): Notes on its Origins and Uses. *Human Figurations*, 2(2).

Sherman, B.R. & S. Goghuen (Eds.) (2019). *Overcoming Epistemic Injustice*. London: Rowman & Littlefield.

Van den Berg, M. and J.W. Duyvendank (2012). Paternalizing mothers: feminist repertoires in contemporary Dutch civilizing offensives. *Critical Social Policy*, 32(4), 556-576.

van Krieken, R. (1998). *Norbert Elias*. London: Routledge.

van Krieken, R. (1999). The barbarism of civilization: cultural genocide and the “stolen generations”. *British Journal of Sociology*, 50(2), 297-315.

Willis, P (1977). *Learning to Labour: How Working-class Kids Get Working-class Jobs*. Aldershot: Gower.